

socialmedicinsk tidskrift

femtionionde årgången häfte nr 9 1982

Sturegatan 4, Sundbyberg. Tfn 08/98 40 44
Postadress: 172 83 Sundbyberg
Postgiro 1179-1

Allmän redaktion:

Claes-Göran Westrin, redaktör och ansvarig utgivare
Ann Appelgren, red. sekr.,
Brita Bahrton, bitr. red. sekr.
Elisabeth Natt och Dag, expedition

Redaktionsutskott:

Erik Allander, professor i socialmedicin, Huddinge
Per Bjurulf, professor i socialmedicin, Linköping
Arne Borg, socialdirektör, Stockholm
Axel Gisslén, kommunalråd, Örebro
Gunnar Häggberg, socialchef, Falun
Olle Höök, professor i medicinsk rehabilitering, Göteborg
Sven-Olof Isacson, professor i socialmedicin, Lund
Willy Karlsson, socialchef, Örebro
Bengt Lindegård, professor i socialmedicin, Göteborg
Gunnar Lindgren, professor em. i socialmedicin, Lund
Ivan Magnusson, socialdirektör, Uppsala
Bengt Scherstén, professor i allmänmedicin, Lund
Leif Svanström, professor i socialmedicin, Stockholm
Gösta Tibblin, professor, distriktsläkare, Sollentuna
Villy Wiklund, socialchef, Östersund

Frivilliga insatser inom vård- och omsorgsarbete i ett framtidsperspektiv

Detta temanummer av Socialmedicinsk Tidskrift har tillkommit parallellt med arbetet inom framtidsstudien: "Omsorgen i samhället". Projektgruppen har inför slutrapporten: "Tid för omsorg" försökt klarlägga det vård- och omsorgsarbete som sker formellt via den offentliga sektorn/vårdapparaten, såväl det som görs informellt inom familjer, mellan grannar och mera organiserat inom olika frivilligorganisationer. Man vet att det mesta vård- och omsorgsarbetet när det gäller tex äldreomsorgen utförs av de närmast anhöriga. Detta gäller också barnomsorgen. Men hur mycket av arbetet står olika frivilligorganisationer för?

Det finns ett stort behov av kunskap inom detta område för att man ska kunna bedöma det totala omfånget av vård- och omsorgsarbete. Kanske att omfattningen av frivilligt arbete har minskat pga den samtidiga utbyggnaden och professionaliseringen av den offentliga sektorn?

Vad är frivilligt arbete? Av tradition menar många att det är arbete som utförs via kyrkan eller via en organisation som Röda Korset eller Rädda Barnen. Denna form av frivilligt arbete kallas då ofta för välgörenhet, vilket kan ha en negativ klang.

Engagemang i en patient- eller klientorganisation där man är medlem därför att man själv har vissa symtom (länkarna, diabetikerförbundet o dyl) är en typ av frivilligt arbete. Organiserad samhällstjänst så som det beskrivs i Ungdomsrådets utredning "Ej till salu" och i framtidsstudiens nyligen publicerade rapport "Tid för omsorg" är ett sätt att i större omfattning organisera vård- och omsorgsarbete som redan idag delvis görs och då som frivilligt arbete.

Är frivilligt arbete att betrakta som ett tillskott till den offentliga sektorns arbete eller något som görs därför att den offentliga sektorn/vårdapparaten ännu ej uppmärksammat arbetsområdet. Kvinnoorganisationerna med sin jourverksamhet för kvinnor och barn som akut behöver skydd är arrangemang som idag ordnats på frivillig bas. Sannolikt kommer detta att tas över av socialtjänsten eller liknande i framtiden. Många av dagens offentliga engagemang har ofta startat med frivilliga insatser: färdtjänst, hemsamaritverksamhet, socialjour osv.

Är frivilligt arbete annorlunda än det professionella? Gör man sådant som de professionella inte kan? Klient- och patientorganisationer arbetar med ett flertal uppgifter; de erbjuder medlemmarna social gemenskap, de kämpar för medlemmarnas rättigheter till adekvat vård och ibland ekonomiskt stöd. Ytterligare en uppgift som professionella och utomstående vanligtvis är okunniga om, är att klientorganisationer sprider den speciella kunskap och erfarenhet som finns i medlemsgruppen.

Vad betyder det att deltaga i frivilligt arbete? The Samaritans i England är en frivillig organisation som har telefonjour. De erbjuder möjligheter för människor med självmordstankar att få någon att prata med. Man har en väl uppbyggd utbildning, man väljer ut lämpliga sökande och ordnar kontinuerlig handledning för dem som arbetar med telefonjouren.

I vissa städer där denna service är väl utbyggd tycker man sig se en klar nedgång av självmordsfrekvensen. Man frågar sig öppet om detta kan bero på att många som arbetar inom organisationen faktiskt själva genom arbetet får en viktig livsuppgift? Organisationen är troligen lika viktig för dem som arbetar där som för dem som ringer och söker stöd.

Att ge andra tid i någon form av vård och omsorg kan visa sig vara omsorg om oss själva.

Vad kommer att hända i framtiden? Slutrapporten från framtidsstudien Omsorgen i samhället "Tid för omsorg" diskuterar möjligheten att i organiserad form ta reda på och vidareutveckla olika former av frivilligt arbete som redan finns. Christer Sanne diskuterar detta i den första artikeln, som är en sammanfattning av framtidsstudiens slutsatser och huvudbudskap.

Är det tex möjligt för föräldrar och även andra vuxna att hjälpa till i skolan, på fritidshem och i daghemmen? Vi ser idag kooperativa daghem, men vårdkooperativ för äldre och medelålders skulle kunna vara ett alternativ till den formella omsorgen för många äldre.

En närmare analys av såväl befolkningsutvecklingen, arbetsmarknadsutvecklingen, ekonomin och arbetstiden görs av Mårten Lagergren i nästa artikel. Lagergren menar att allas deltagande i vård- och omsorgsarbete i form av samhällstjänst skulle kunna lösa en del av de problem vi nu kan se växa fram inom vårdsektorn.

De två nästkommande artiklarna är mera kritiska till ökat frivilligt arbete. Kari Waerness och Gerdt Sundström menar att det redan idag finns små eller inga tidsmarginaler för ytterligare frivilligt arbete av den enskilde. Är det så att allt prat om frivilligt arbete är fria fantasier från planerare som utan kontakt med verkligheten drömmer om att lösa ekonomiska

problem med frivilliga insatser som ingen i praktiken kommer att ha tid med?

Hilding Tillberg för fram synpunkter på hur det kan kännas att ta emot sk frivilliginsatser från någon som inte är intresserad av sin uppgift. Tillbergs huvudfråga är dock hur utvecklingen av frivilligt arbete ska kunna gå ihop med fackliga strävanden? Varje fack måste idag värna om sina medlemmars arbeten och yrkesgruppers möjligheter till vidareutbildning och specialisering. Denna konflikt har ytterligare spetsats till under sommaren 1982.

Inga-Maj Juhlin's artikel om storfamiljsboende för flerhandikappade visar på en i samhällets regi alternativ omsorg, som bygger på lokalbefolkningens och de handikappades gemensamma insatser. Kan själva idén vara ett sätt även för andra grupper att lösa omsorgs-, ensamhets- och kontaktproblem?

Tidigare erfarenheter visar att olika aktivitetsgrupper för socialt isolerade människor har stor betydelse för deras välbefinnande såväl fysiskt som psykiskt. James Winoy redogör för en försöksverksamhet i glesbygd där kommunen med små insatser satsar på att blåsa liv i föreningar för pensionärer som ägnar sig åt olika former av hantverk.

Patientorganisationerna har tidigare ofta varit styrda av politiker eller läkare intresserade av organisationen. Dessa huvudpersoner har gärna strävat efter samma mål som den etablerade vårdapparaten; fler dialysapparater, fler vårdplatser osv. Christina Skogsbergs beskrivning av vad en förening för bröstcanceropererade kvinnor kan göra visar helt andra mål. Artikeln pekar bl a på hur viktigt det är för dessa föreningar att sätta klara gränser mot vårdapparaten.

De två avslutande artiklarna gäller båda Röda Korset. Lillemor Wiklund beskriver ett försök att aktivt engagera pensionärer i daghemsverksamhet och Christina Lagnelius tar upp en övergripande diskussion om Röda Korsets arbete. Hon konstaterar bl a att i den aktuella debatten om ökat frivilligt arbete ges de etablerade frivilligorganisationerna sällan tillfälle att själva yttra sig.

Det tycks vara ömtåligt att ta upp en diskussion om frivilliginsatser i vård- och omsorgsarbete. Diskussionen om den fulla sysselsättningen blossar upp. De professionella visar en ovilja att se att många arbetsuppgifter kan göras av utbildade och frivilliga. Det finns kunskaper hos människor med egen upplevelse av sjukdom/handikapp som måste kunna tas till vara och användas bättre än vi gör idag.

Vi vet att för många människor är just detta att ge tid åt andra en viktig ingrediens för att höja livskvalitén – ge mening åt livet. Har vi råd inför framtiden att undvara ett välplanerat och långtgående tillvaratagande av frivilliginsatser på olika sätt? Framtiden kommer kanske att visa oss hur viktigt det är att alla bereds en meningsfull sysselsättning.

Lena Lundh Anne-Sophie Gadd

Gästredaktörer för detta temanummer har varit Lena Lundh, lärare i hälso- och sjukvård fn informationssekreterare vid Sekretariatet för framtidsstudier, Forskningsrådsnämnden och Anne-Sophie Gadd, socionom, byrådirektör vid Socialstyrelsen